KAMBAG‘ALLIK STATISTIKASI: XALQARO O‘LCHOV USULLARI VA O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Toshkent davlat iqtisodiyot universtiteti

Iqtisodiyot fakulteti 2-kurs talabasi

Abdunabiyev Shehriyor

Ilmiy rahbar: Axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot fakulteti

Statistika kafedrasi Katta o‘qituvchi

Razikova Gulmira Sharifovna

E-mail: shahriyortdiu@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada kambag‘allikni o‘lchashning xalqaro usullari (xalqaro kambag‘allik chizig‘i, milliy chiziqlar va ko‘p o‘lchovli indeks) hamda ularning statistik xususiyatlari tahlil qilingan. Jahon banki va BMT ma’lumotlari asosida global kambag‘allik holati yoritilib, O‘zbekistonda 2021–2025 yillarda kambag‘allik darajasining pasayishi ko‘rib chiqilgan. Muallif o‘lchov usuli tanlovi natijalarga qanday ta’sir qilishini ko‘rsatgan va statistik hisobotni takomillashtirish bo‘yicha takliflar bildirgan.

Аннотация: В статье анализируются международные методы измерения бедности (международная черта бедности, национальные черты и многомерный индекс) и их статистические особенности. На основе данных Всемирного банка и ООН рассмотрена глобальная ситуация с бедностью и снижение уровня бедности в Узбекистане в 2021–2025 годах. Показано, как выбор метода измерения влияет на результаты, и предложены рекомендации по совершенствованию статистики.

Abstract: The article analyzes international approaches to measuring poverty (the international poverty line, national poverty lines and the multidimensional index) and their statistical properties. Using World Bank and UN data, it reviews the global poverty situation and the decline in poverty in Uzbekistan in 2021–2025. It shows how the choice

of method affects the results and proposes recommendations for improving poverty statistics.

Kalit so‘zlar: kambag‘allik statistikasi, xalqaro kambag‘allik chizig‘i, xarid qobiliyati pariteti, ko‘p o‘lchovli kambag‘allik indeksi, Jini koeffitsienti, O‘zbekiston.

Kirish

Kambag‘allikni kamaytirish Barqaror rivojlanish maqsadlarining birinchisi bo‘lib, uning holatini baholash aniq statistik o‘lchovga tayanadi. Biroq kambag‘allik ko‘rsatkichi o‘lchov usuli, chiziq qiymati va ma’lumot manbasiga qarab sezilarli farq qilishi mumkin. Shu sababli turli mamlakatlar va yillar bo‘yicha natijalarni taqqoslashda statistik metodologiyani to‘g‘ri tushunish muhim.

So‘nggi yillarda xalqaro tashkilotlar kambag‘allik chiziqlarini yangilab, hisob-kitob asoslarini o‘zgartirdi. O‘zbekistonda esa kambag‘allik darajasi tez pasaygani qayd etilmoqda. Bu esa mazkur ko‘rsatkichlar qanday hisoblanishi va ularni qanday sharhlash kerakligi masalasini dolzarb qiladi.

Maqolaning maqsadi — kambag‘allikni o‘lchashning xalqaro usullarini solishtirish, global va O‘zbekiston ma’lumotlarini tahlil qilish va statistik talqin bilan bog‘liq cheklovlarni aniqlashdir.

Vazifalar:

- kambag‘allikni o‘lchash usullarining statistik asoslarini yoritish;
- Jahon banki va BMT ning so‘nggi global ma’lumotlarini tahlil qilish;
- O‘zbekiston kambag‘allik statistikasini ko‘rib chiqib, xulosa va takliflar ishlab chiqish.

Kambag‘allikni o‘lchash usullari

Statistikada kambag‘allikni o‘lchashning uchta asosiy yondashuvi qo‘llaniladi (1-jadval).

Yondashuv	Mohiyati	Asosiy ko‘rsatkich
Mutlaq (xalqaro chiziq)	Kundalik iste’mol yoki daromad belgilangan xalqaro chiziqdan past bo‘lgan aholi ulushi	Kuniga 3,00 dollar (2021 yil XQP)
Milliy chiziq	Mamlakat o‘z iqtisodiy sharoitiga mos ravishda belgilaydigan minimal iste’mol savati qiymati	Kambag‘allik darajasi, %
Ko‘p o‘lchovli	Sog‘liq, ta’lim va turmush darajasi bo‘yicha bir vaqtdagi mahrumliklar	Global MPI

1-jadval. Kambag‘allikni o‘lchash yondashuvlari (muallif tuzgan)

Xalqaro chiziq turli mamlakatlarni bir xil mezon bilan taqqoslash imkonini beradi, ammo u mamlakatning ichki narx va turmush sharoitini to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Milliy chiziq mahalliy sharoitga mosroq, lekin mamlakatlararo taqqoslashni qiyinlashtiradi. Ko‘p o‘lchovli indeks esa daromaddan tashqari mahrumliklarni ham qamrab oladi.

Global kambag‘allik statistikasi

Jahon banki 2025-yil iyunida xalqaro kambag‘allik chizig‘ini 2021 yil narxlari va xarid qobiliyati pariteti (XQP) asosida kuniga 3,00 dollarga yangiladi. Quyi-o‘rta daromadli mamlakatlar uchun chiziq 4,20 dollar, yuqori-o‘rta daromadlilar uchun 8,30 dollar etib belgilandi. Yangi chiziq bo‘yicha 2022 yilda taxminan 838 million kishi o‘ta kambag‘allikda yashagan, eski chiziq (kuniga 2,15 dollar, 2017 yil XQP) bo‘yicha esa bu

ko‘rsatkich 713 million edi (Jahon banki, 2025). Bu misol XQP bazasi va chiziq qiymatini o‘zgartirish statistik natijani sezilarli o‘zgartirishini ko‘rsatadi.

BMT Taraqqiyot dasturi va Oksford universiteti tayyorlagan Global ko‘p o‘lchovli kambag‘allik indeksi (MPI) 2025 hisobotiga ko‘ra, 108 mamlakatda 1,1 milliard kishi ko‘p o‘lchovli kambag‘allikda yashaydi. Ularning qariyb 80 foizi (887 million) kamida bitta iqlim xavfiga duchor bo‘lgan, 651 million kishi esa ikki va undan ortiq xavfga duch keladi (Oksford universiteti, 2025). Demak, daromad bo‘yicha o‘lchov bilan ko‘p o‘lchovli o‘lchov kambag‘allikning turli tomonlarini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston kambag‘allik statistikasi

Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda kambag‘allik darajasi 2021 yildagi 17,0 foizdan 2025 yilda 5,8 foizgacha tushgan va taxminan 3,7 million kishi kambag‘allikdan chiqqan. Hisobotda kambag‘allik yuqori-o‘rta daromadli mamlakatlar uchun belgilangan chiziqqa nisbatan o‘lchangan. Kamayishning 9 foiz bandi bandlik va ish haqi o‘sishi, 2,0 foiz bandi ijtimoiy sug‘urta hisobiga to‘g‘ri kelgan (O‘zbekiston hukumati portali).

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazining (CERR) 2025-yil yakuni bo‘yicha tahliliga ko‘ra, kambag‘allik darajasi 2024 yildagi 8,9 foizdan 5,8 foizga tushgan, taxminan 2,2 million kishi kambag‘allik chizig‘idan past yashaydi. Mehnat daromadining oila daromadidagi ulushi 67,7 foizdan 72,6 foizga oshgan (CERR tahlili). Asosiy ko‘rsatkichlar 2-jadvalda keltirilgan.

Ko‘rsatkich	Qiymat	Yil
Kambag‘allik darajasi	17,0%	2021
Kambag‘allik darajasi	8,9%	2024
Kambag‘allik darajasi	5,8%	2025

Ko‘rsatkich	Qiymat	Yil
Shahar aholisi orasida	5,2% (8,6% dan)	2025
Qishloq aholisi orasida	6,4% (9,2% dan)	2025
Jini koeffitsienti	0,33 (0,35 dan)	2025
Eng boy va eng kambag‘al 20% daromadi nisbati	5,7 marta (6,3 dan)	2025

2-jadval. O‘zbekistonda kambag‘allik ko‘rsatkichlari (manba: Jahon banki, CERR)

Hududlar kesimida 2025 yilda kambag‘allikdan chiqish ayniqsa Jizzax (11,8% dan 5,8% gacha), Xorazm (11,9% dan 6,7% gacha) va Sirdaryo (11,3% dan 6,2% gacha) viloyatlarida kuzatilgan. Kambag‘al aholining absolyut soni esa Samarqand (265 ming), Farg‘ona (239 ming), Qashqadaryo (238 ming) va Andijon (214 ming) viloyatlarida eng yuqori bo‘lib qolmoqda. Bu ulush va absolyut son ko‘rsatkichlarini birga ko‘rish zarurligini bildiradi.

Kambag‘allik statistikasining cheklovlari

- **Chiziq va baza o‘zgarishi.** Xalqaro chiziq yoki XQP bazasi o‘zgarsa, kambag‘allar soni ham o‘zgaradi (713 milliondan 838 milliongacha).
- **Taqqoslanuvchanlik.** Turli manbalar (Jahon banki, milliy statistika qo‘mitasi, tadqiqot markazlari) turli chiziq va metodologiyadan foydalanadi, shuning uchun ularni to‘g‘ridan-to‘g‘ri taqqoslash noto‘g‘ri xulosaga olib kelishi mumkin.
- **O‘rtacha ko‘rsatkichning yashirinligi.** Umumiy daraja pasaysa ham, hududlar va aholi guruhlari o‘rtasida tafovut saqlanishi mumkin.
- **Ko‘p o‘lchovlilik.** Daromad bo‘yicha kambag‘allik ko‘rsatkichi sog‘liq, ta’lim va ekologik xavflarni hisobga olmaydi.

Xulosa va takliflar

Tahlil kambag‘allik statistikasini sharhlashda usul va chiziq qiymatini hisobga olish zarurligini ko‘rsatdi. O‘zbekiston ma’lumotlari kambag‘allikning keskin pasayganini bildiradi, biroq natijalarni baholashda quyidagi takliflar maqsadga muvofiq:

1. Milliy statistikada ham xalqaro (3,00 dollar va yuqori-o‘rta daromadli chiziq), ham milliy chiziq bo‘yicha ko‘rsatkichlarni parallel e’lon qilish.
2. Kambag‘allik hisobotlarida metodologiya, chiziq qiymati va ma’lumot manbasini aniq ko‘rsatish.
3. Daromad ko‘rsatkichlari bilan birga ko‘p o‘lchovli indeksni muntazam hisoblash.
4. Hududiy ko‘rsatkichlarni ulush va absolyut son bo‘yicha birga e’lon qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Bank. June 2025 Update to Global Poverty Lines. https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2025/06/05/june-2025-update-to-global-poverty-lines

2. University of Oxford (OPHI). Global Multidimensional Poverty Index 2025: Overlapping Hardships: Poverty and Climate Hazards. https://www.qeh.ox.ac.uk/news/global-multidimensional-poverty-index-2025-overlapping-hardships-poverty-and-climate-hazards

3. O‘zbekiston Respublikasi hukumat portali. World Bank: Uzbekistan Among Global Leaders in Poverty Reduction. https://gov.uz/en/bv/news/view/222944

4. CERR 2025-yil kambag‘allik va aholi daromadlari tahlili (Dunyo AA). https://dunyo.info/en/news/ceir-predstavil-analiz-urovnya-bednosti-i-dohodov-naseleniya-v-uzbekistane

5. Deaton A. The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality. Princeton University Press, 2013.

6. Sen A. Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford University Press, 1981.